

Metsän teollisen käytön jykevä kokonais- paketti

Esko Pakkanen – Matti Leikola: Suomen metsien käytön historiaa. Osa 1: Metsää, puuta ja kovaa työtä. Puukauppaa, puunkorjuuta ja metsässä toimijoita. Osa 2: Puu perille ja käyttöön. Puun kuljetusta ja puun käyttöä. Osa 3: Tervaa, lautta ja paperia. Puun teollista käyttöä. Metsähistorian Seura 2010–2011. 640+512+512 s.

Kissa pyysi hiirtä tekemään takin. Ei siitä takkia tullut, ei tullut kintaitakaan, ei edes tuppea. Metsähistorian Seura pyysi Matti Leikolaa, Seppo Ojaa, Esko Pakkasta ja Tapani Tasasta tekemään metsiä ja metsätalouden historiaa käsittelevän helppolukuisen kuvakirjan. Pakkanen ryhtyi kirjoittamaan ja hankkimaan kuvia. Tekstiä syntyi. Oja ja Tasanen heittäytyivät pian syrjään. Leikolan tehtäväksi muodostui karsinta, työjohto ja tekstin toimitus, mutta ei kirjasta kuvapainotteista selailukirjaa tullut, tuli Suomen metsien käytön teollisesta historiasta kertova kolmiosainen historiajärkäle, yli 1 600 sivua tekstiä ja lähes 800 kuvaa sisältävä ulkoisesti upea kirjasarja, jolla tapaisi puolet Viertolan härjistä.

Suomen metsien käytön historiaa ei nimestään ja laajuudestaan huolimatta kerro metsien käytöstä, ei metsien muutoksesta eikä se edes yritä luoda kattavaa kuvaa suomalaisesta metsäsektorista. Selkeitä taulukoita, kokoavia tilastoja tai selittäviä kuvioita kirjoissa ei ole. Kirjoja ei pidäkään lukea varsinaisina tutkimuksina. Tekijät itse kuvaavat kirjojaan "sarjaksi metsäisiä kertomuksia menneiltä

ajoilta”. Kirjasarjassa on läsnä vahva tarinallinen, jopa nostalginen osuus, kuten kansallisessa metsäkirjoittamisessa on ollut tapana. Tapio Roulamo on onnistunut luomaan kirjoille ilmavan ja lukijajästyvällisen taiton, joten kirjoja kelpaa selailta. Pakkasen ja Leikolan metsäkuvaus sisältää niin tukkilaisromantiikkaa ja kämppäkulttuuria ruutupaitaisine lentojätkineen kuin Evon käyneitä metsäherroja. Kirjasarja keskittyy vahvasti metsän teolliseen käyttöön ajanjaksolla, joka ulottuu 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan.

Suomalaisen metsänkäytön historia on metsän teollisen käytön historiaa, kertomusta, jossa puut ovat vihreää kultaa ja metsä pelkästään puuta, jota hyödyntämällä Suomi nostetaan hyvinvointivaltioksi ja samalla suomalainen metsäteknologia maailman parhaimmaksi. Kirja kertoo ajasta, jolloin vaikeudet voitettiin, puu huilasi ja erämaitten pikkukuninkaat istuivat susiturkit yllään virka-autoissaan. Metsien muu kuin teollinen käyttö jää kirjoissa näitä vähemmälle huomiolle.

Pakkasen ja Leikolan valitsema näkökulma on metsäteollisuuden ja työnantajien. Metsänkäytön vuosikymmenet ovat siten vaikeita tai voitokkaita yrityksille mutteivät metsätyön varassa olleille ihmisille, metsäluonnosta puhumattakaan. Pakkasen ja Leikolan väittämän mukaan puu oli kallista ja työntekijät arvaamattomia. Kirjoissa elää vahvana 1920- ja 1930-luvun henki. Sisällissota oli vapausotaa, joka ikävästi häiritsi teollisuuden toimintaa ja aiheutti tuotannon laskua. Kirjoitustavan herraskaista luonnetta vahvistavat lukuisat ruotsinkieliset lainaukset, ja kirjojen vanhahtavaa tunnelmaa nostattavat ruskeaksi sävytettyt kuvat. Kainuulaisia huvittanee kuvaus tervaveneen rakentamisesta, joka vaati älyn lisäksi myös käden taitoja. Molempia löytyi kirjoittajien hämmästelystä mukaan ihmeteltä-

västi Kainuun sydänmailta. Jos näkökulmaa vaihtaisi, kirjoissa voitaisiin kertoa metsässä selviämisen historiaa. Melkoista neuvokkuutta on tarvittu, että korpi on elättänyt.

Monen aiemman metsäteollisuusnäkökulmaisen metsähistorian tapaan yksityismetsänomistus nähdään myös näissä kirjoissa ongelmana. Pelkona oli, että metsiä käytettäisiin väärin, siis niitä ei myytäisi (ja halvalla) teollisuudelle. Talonpoikainen metsänkäyttö – olise puun polttoa tai rakentamista – tuomitaan kirjoissa säännömukaisesti tuhlailtavaksi, olihan se oli pois teollisesta käytöstä. Yksityismetsien tehtävä oli olla teollisuuden tukkivarastona. Isällisen opastuksen, neuvojen ja sanktioiden avulla metsänomistajat saatiin ymmärtämään metsien merkitys suomalaiselle teollisuudelle ja tätä kautta koko yhteiskunnalle. Metsänomistajat liitettiin näin osaksi suurta kansallista kertomusta, jossa päämääränä oli kansamme hyvinvointi.

Metsäteollisuusnäkökulma menee äärimmäisen pitkälle. Teollisuuslaitokset saattoivat laskea jätteitään veteen ja ilmaan kilpailukyvyn nimissä, mutta maatalous oli ja on kirjoittajien mukaan maamme vesistöjen suurin saastuttaja. Työväki oli puolestaan metsäteollisuudelle välttämätön paha, osa puuta jalostavaa koneistoa. Palkkakustannusten lisäksi metsäyhtiöitä rassitti se, että ne joutuivat rakentamaan työläisilleen asuntoja. Metsäteollisuuden onneksi työläiset oppivat ymmärtämään teollisuuden realiteettia kuten kirjasarjan kolmannessa osassa todetaan.

Nykyiseen metsäkeskusteluun sijoitettuna kirjoittajien valitsema näkökulma vaikuttaa kulttuurisesti kömpelöltä, sillä suomalaisena pidetty metsäteollisuus supistaa toimintojaan kotimaassa ja laajentaa ulkomaille. Metsäteollisuuden etu ei ole enää vuosiin ollut sama kuin maan etu. Kansainvälinen pääoma on isänmaatonta ja voitto otetaan

sieltä, missä se on suurin. Puuta tuotetaan yhä enemmän ja nopeammin etelän puuplantaaseilla, ja suomalainen pitkäkuituinen, mutta hitaasti kasvava puu menettää asemiaan. Metsäkään ei ole entisensä, eikä se muodosta enää kuin pienelle osalle suomalaisia elämän keskiön. Ympäristötietoisuus on noussut, ja yhä useampi suomalainen näkee metsän muuna kuin pelkkänä puuvarastona. Metsien monikäytöstä on puhuttu jo vuosikymmenet, ja metsäluonnon monimuotoisuus huomioidaan nykyisissä hakkuissa. Kirjoittajien valitsema teollinen näkökulma johtuu todennäköisesti heidän käyttämistään aiemmista kirjoituksista ja lähtökohdista. Valinta on ollut tietoinen ja lienee myös kirjoittajien taustayhteisöjen näkemys. Kirjasarja kantaa Metsähistorian Seuran leimaa. Vaikka kirjasarja siis kertoo metsänkäytöstä, se kertoo myös virallisesta metsähistoriakirjoittamisesta, jossa teollisella näkökulmalla on edelleen yllättävän hallitseva asema. Ympäristöajattelu voi olla osa arkipäivän metsätaloutta, mutta sitä se ei ole kansallisessa metsähistoriassa.

Näkökulmaan esitetystä kriittisestä huolimatta Pakkanen ja Leikola ovat erinomaisia kirjoittajia. Teksti kertoo asiantuntemuksesta, vuosikymmenten kokemuksesta ja valtavan tietomäärän hallinnasta. Kirjoissa käydään läpi metsäkaupat, puun viennit ja tuonnit, kaadot kirsasmalleista lähtien. Puuta kuljetaan hevosilla ja mitä erikoisimmilla koneilla. Puuta mitataan, karsitaan, kuoritaan, haketetaan ja keitetään. Kirjasarjassa on kymmeniä lukua, jotka kukin toimivat itsenäisinä artikkeleina. Eri metsäteollisuusalat saavat mainiot kuvaukset. Puun vesikuljetus on selkeästi kirjoittajien suosikki. Pelkästään laivanrakennuksesta on toistakymmentä sivua, uitosta pitkälle toista sataa. Sivumäärin mitattuna kirjoista rakentuu hieman epätasainen kokonaiskuva metsien käyt-

töön. Osin syy vääristymään on lähteiden painotuksissa, osin käsistä karanneessa kirjoitusinnossa. Muutaman sadan vuoden hypäykset eivät kirjoittajia haittaa kirjoitettaessa esimerkiksi puutavaravien viennistä. Laajaan kokonaisuuteen syntyy pakosta toistoa, erityisesti Verlasta kirjoitetaan useaan kertaan. Esipuheet olisi pitänyt kirjoittaa jokaiseen osaan erikseen.

Puu ei muutu rahaksi ilman ihmistä. Metsäteollisuus tarvitsee työntekijöitä ja metsäherroja. Heistä kertovilla anekdooteilla, kaskuilla ja tarinoilla on ollut oma merkityksensä metsäammattilaisten sisäisessä yhteisön muodostuksessa, Ne ovat uusittavaa perinnettä, joka pitää yllä metsämieshenkeä, ja sitä tämä kirjasarja arvattavasti tavoittelee.

Lähdeluettelo on jäänyt puolitiehen. Kaikkia teoksia, joita kirjaa varten on luettu ja käytetty, ei lähdeluettelosta löydy. Kirjoista ei ole merkitty kustantajaa, ei edes painopaikkaa. Historiantutkimuksen kannalta on harmillista, että lähdeviitteitä ei ole käytetty. Kiitosta puolestaan ansaitsevat lopusta löytyvät henkilö- ja paikannimihaikemistot.

Kirjoissa on lukuisia tärkeitä huomioita, jotka antavat aihetta lisätutkimuksiin: mitä metsille metsänkäytön muutosten aikana tapahtui, miten metsän merkitys on muuttunut, mitä tapahtui metsäluonnolle, eläimille, kasveille ja muille eliöille? Kiinnostavaa olisi seurata metsäyhtiöiden kansainvälistymistä, suomalaisen pääoman liikkeitä ja metsäteollisuuden siirtymistä muualle. Entä miten tehtaiden alasajot vaikuttivat metsän varassa eläneisiin yhteisöihin eri aikoina? Miten metsäluonnosta on puhuttu? Uittoja varten rakennettiin voimalaitosten ohi uittorännäjä, mutta miksi vaelluskaloja varten ei rakennettu kalaportaita? Kirjoittajat toteavat suomalaisen metsäteollisuuden tarvitsevan halpaa

sähköä, sillä mekaanisten massojen energiatarve on suuri. Suomi on pyrkinyt turvaamaan sähköenergian saannin ydinvoiman avulla. Missä päätökset tehtiin? Suuren yksiköiden sähköntarve johti jo sotavuosien jälkeen pienten teollisuuslaitosten purkuun ja koskien rakentamiseen sähköntuotantoon. Se muutti suuria jokia. Kirjoittajien näkemyksen mukaan uitto oli ympäristöystävällinen kuljetusmuoto. Väite on erikoinen, sillä uitto merkitsi joki- ja puroluonnon muokkausta.

Ympäristönäkökulma jää kirjoissa vähälle. Kirjoittajat harmittelevat myös itse metsäteollisuuden ympäristökysymyksiä – rahanhajua ja lipeälammikoita – käsittelevän luvun puuttumista. Sata sivua lisää tekstiä ei olisi kirjasarjaa kaatanut. Metsänkäytön aiheuttamat ympäristö- ja työterveysriskit kuitataan lyhyillä maininnoilla. Ympäristöhistoriaa käsitteleviä kirjoja ei lähteissä monta ole. Tekijät viittaavat ympäristöasioissa ainoastaan Sakari Virtasen artikkeliin ”Metsä ja ympäristö” (2008).

Suomen metsien käytön historiaa on melkoinen hakuteos, lukuisten yksityiskohtien ja hauskojen tarinoiden lähde. Teollisesta metsähistoriasta ei voida tämän jälkeen kirjoittaa viittaamatta tähän kirjasarjaan, mutta suomalainen metsähistoria odottaa edelleen tekijäänsä.

– ISMO BJÖRN